
کهساری، رضا، ۱۳۴۵ -

برگرفته نور: بررسی آیات امامت با تأکید بر تفاسیر اهل سنت / رضا
کهساری؛ تدوین نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها،
مرکز برنامه‌ریزی و تدوین متون درسی. - قم: دفتر نشر معارف، ۱۳۸۴.

۳۷۲ ص. قیمت: ۱۴۰۰۰ ریال ISBN: 964 - 8523 - 34 - 7

کتابنامه: ص. ۲۶۳؛ همچنین بصورت زیرنویس

۱- امامت - جنبه‌های قرآنی. ۲- تفاسیر اهل سنت. الف - مرکز
برنامه‌ریزی و تدوین متون درسی، نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در
دانشگاهها، گردآورنده ب - عنوان

۴ ب ۹ / ک ۲۲۳ Bp

بر کرانه نور

آیات امامت

با تأکید بر تفاسیر اهل سنت

رضا کھساری

مجموعه معارف

۱۵

بر کرانه نور

بررسی آیات امامت با تأکید بر تفاسیر اهل سنت

مؤلف: رضا کهنساری

تدوین: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها

مرکز برنامه‌ریزی و تدوین متون درسی

ویراستار: جواد رفیعی

ناشر: دفتر نشر معارف

بازبینی نهایی: مصطفی رفیعان، جواد محفوظی نژاد

صفحه آرای: سید محمد مسجدی

نوبت چاپ: یکم، بهار ۱۳۸۴، ۲۰۰۰ نسخه

لیتوگرافی و چاپ: صدف

بها: ۱۴۰۰ تومان

شابک: ۷ - ۳۴ - ۸۵۳۲ - ۹۶۴

کلیه حقوق محفوظ می‌باشد.

تم: خیابان شهداء - کوچه ۳۲ - پلاک ۲ - تلفن ۷۷۲۵۰۱۸

مراکز بخش

تم: خیابان شهداء - کوچه ۳۲ - پلاک ۳ - تلفن و نمابر ۷۷۴۴۶۱۶

تم: خیابان شهداء - درویری دفتر مقام معظم رهبری - تلفن ۷۷۳۵۲۵۱ نمابر ۷۷۴۱۷۵۷

تهران: خیابان انقلاب - چهار راه کالج - پلاک ۷۹۱ - تلفن ۸۹۱۱۲۱۲ نمابر ۸۸۰۹۴۸۶

پست الکترونیک: E-mail: nashremaaref@yahoo.com

نشانی اینترنت: www.nashremaaref.com

سخن مرکز

«ادع الی سبیل ربک بالحکمة والموعظة الحسنة و جادلهم بالتی هی احسن» حکیمانه سخن گفتن و صادقانه پند دادن و آشکار ساختن تبعات و لوازم کلام، اعتقاد یا رفتار دیگری، بهترین شیوه در طرح اندیشه صحیح بوده و هیچ کثرتی را در وحدتی پدید نمی آورد بلکه از بروز تفرقه جلوگیری نموده و از نفوذ و گسترش انحرافات و کجروی ها می کاهد. آنچه بیش از هر چیز موجب تفاهم میان فرق اسلامی گردیده و در راستای تحقق اتحاد مسلمین نقش ارزنده ای دارد، به کارگیری همین روش قرآنی است. توجه به این روش در مباحث تأثیرگذار و اصولی نظیر بحث از امامت که در سطح گسترده و عمیقی مبنا قرار گرفته و تغییرات و تحولات بنیادینی را در پی دارد، از اهمیت خاصی برخوردار است.

یکی از مهمترین عواملی که موجب تقسیم مسلمین به دو فرقه معروف به تشیع و تسنن گردید و در نهایت این مسئله به گونه ای پیش رفت که آثار و تبعات جبران ناپذیری را بر پیکره اسلام وارد ساخت، غفلت و بی توجهی به مسئله امامت بود. چه بسا بسیاری از افرادی که خود پس از رحلت پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله برای تعیین جانشینی آن حضرت به شور نشستند، از میزان تأثیرگذاری این تصمیم و شدت تخریب آن آگاهی نداشتند.

کتاب پیش رو که به قلم مؤلف محترم جناب آقای رضا کهساری است با هدف تأمین هر سه عنوان حکمت، موعظه حسنه و جدال احسن به نگارش درآمده است. از ویژگی های این کتاب چنانچه از عنوان آن نیز برمی آید بررسی این موضوع خطیر

براساس قرآن کریم و با تأکید بر تفاسیر اهل سنت است. تمرکز بر قرآن کریم که داوری بی‌چون و چرا در میان فرق مسلمین است و تفاسیری از مفسران اهل سنت، خود گویای قوت در استدلال، خلوص در پند و جدال به وجه نیکوست.

خوشتتر آن باشد که سرّ دلبران گفته آید در حدیث دیگران

این مرکز ضمن قدردانی از مؤلف محترم امیدوار است کتاب حاضر مورد توجه تمامی تشنگان حقیقت خصوصاً آنانی که دغدغه بحث امامت را دارند قرار بگیرد. انتقال نظرات و پیشنهادات خوانندگان محترم یقیناً ما را در بهبود آثار ارائه شده یاری خواهد نمود.

نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها

مرکز برنامه‌ریزی و تدوین متون درسی

گروه معارف اسلامی

فهرست مطالب

مقدمه	۱۵
آغاز بحث امامت	۱۵
جایگاه امامت در مکتب اهل سنت	۱۶
جایگاه امامت در مکتب امامیه	۱۸
تقدیر و تشکر:	۲۰

آیه ولایت

معنای «ولی»	۲۳
مقصود از «الذین آمنوا»	۲۵
بحث روایی	۲۶
الف) روایات اهل سنت	۲۶
ب) روایات امامیه	۲۹
دلالت آیه بر خلافت علی علیه السلام	۳۰
بیان علامه طباطبائی رحمته الله	۳۰
اقسام چهار گانه ولایت خدا، رسول و امام در قرآن	۳۱
نتیجه بحث	۳۳
پاسخ به چند پرسش	۳۴

آیه اولی الامر

- ۴۳ مقصود از اولی الامر
- ۴۵ بررسی اقوال هفتگانه
- ۴۶ مناصب پیامبر و آیه اولی الامر
- ۴۹ مصداق (أولی الأمر)
- ۴۹ استدلال فخر رازی بر عصمت اولی الامر
- ۵۰ چند اشکال بر استدلال فخر رازی
- ۵۴ بحث روائی
- ۵۵ الف) روایات اهل سنت
- ۵۷ ب) روایات امامیه
- ۶۰ دلالت آیه بر جانشینی علی علیه السلام
- ۶۰ اشکالات و پاسخ آنها

آیه تبلیغ

- ۶۷ مقصود از «مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ»
- ۶۹ بحث روائی
- ۷۰ الف) روایات اهل سنت
- ۷۵ ب) روایات امامیه
- ۷۷ نتیجه گیری از روایات
- ۷۷ دلالت حدیث غدیر بر خلافت علی علیه السلام
- ۸۱ دو شبهه و پاسخ آنها
- ۸۱ شبهه اول: آیه تبلیغ و حفاظت جان پیامبر صلی الله علیه و آله

۸۲	پاسخ:
۸۴	شبهه دوم: عدم احتجاج علی علیه السلام به حدیث غدیر
۸۴	پاسخ:

آیه اکمال دین

۹۱	معنای اکمال و اتمام
۹۲	فرق کمال و تمام
۹۲	دو نکته
۹۴	روز یأس کفار و روز اکمال دین در اقوال مفسرین
۹۵	۱. روز عرفه
۹۶	۲. روز بعثت
۹۷	۳. روز فتح مکه
۹۷	۴. روز غدیر خم
۹۹	بحث روایی
۱۰۰	الف) روایات اهل سنت
۱۰۱	ب) روایات امامیه
۱۰۲	نتیجه بحث

آیه صادقین

۱۰۵	معنای «صادق» در لغت
۱۰۶	صادقین در قرآن

- ۱۰۷ مقصود از صادقین و همراهی با آنان
- ۱۰۸ نظر فخر رازی
- ۱۰۹ ارزیابی دیدگاه فخر رازی
- ۱۱۰ بحث روایی:
- ۱۱۱ الف) روایات اهل سنت
- ۱۱۲ ب) روایات امامیه
- ۱۱۴ بیان احقاق الحق در اثبات خلافت علی علیه السلام

آیه مؤذت

- ۱۱۷ نظر مفسران درباره «مؤذت فی القربی»
- ۱۱۷ ۱. دوست داشتن اعمال مقرب
- ۱۱۸ ۲. رابطه خویشاوندی نه خویشاوندان
- ۱۱۹ ۳. خویشاوندان از انصار
- ۱۲۰ ۴. عترت و اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله
- ۱۲۰ بحث روایی:
- ۱۲۱ الف) روایات اهل سنت
- ۱۲۴ مقصود از آل محمد صلی الله علیه و آله در حدیث
- ۱۲۵ ب) روایات امامیه
- ۱۲۵ نتیجه بحث در روایات
- ۱۲۶ دلالت آیه بر امامت علی علیه السلام
- ۱۲۷ اشکال طلب اجر و پاسخ آن

آیه منذر

۱۳۳	 بهانه‌های مشرکین و شان نزول آیه
۱۳۴	 اقوال مفسرین در مقصود از هادی
۱۳۶	 مقصود از هادی در روایات
۱۳۷	 بحث روائی:
۱۳۷	 الف) روایات اهل سنت
۱۳۹	 ب) روایات امامیه
۱۴۱	 پاسخ و پرسش
۱۴۲	 نتیجه بحث

آیه مباهله

۱۴۵	 معنای مباهله
۱۴۶	 شان نزول آیه
۱۴۶	 به سوی مباهله
۱۴۷	 جریان مباهله در روایات
۱۴۷	 الف) روایات اهل سنت
۱۵۰	 ب) روایات امامیه
۱۵۱	 مباهله بزرگترین سند فضیلت
۱۵۲	 مقصود از «انفسنا» کیست؟
۱۵۴	 افضلیت علی علیه السلام بر همه انسانها به جز پیامبر خاتم صلی الله علیه و آله
۱۵۵	 شبهه فخر رازی و پاسخ آن
۱۵۸	 دلالت آیه بر خلافت علی علیه السلام

اقوال در جواز تقدیم مفصول بر فاضل ۱۵۹

نظر شیخین در مورد علی علیه السلام ۱۶۱

آیه تطهیر

معنای مفردات آیه ۱۶۵

جهات سه گانه بحث در آیه ۱۶۶

الف) مقصود از «اهل البيت» ۱۶۶

بحث روایی ۱۷۱

الف) روایات اهل سنت ۱۷۱

دو نکته مهم در روایات ۱۷۳

ب) روایات امامیه ۱۷۴

جمع بندی و حاصل روایات ۱۷۵

ب) دلالت آیه بر عصمت اهل البيت علیهم السلام ۱۷۶

مقصود از «رجس» ۱۷۶

تکوینی یا تشریعی بودن «اراده» ۱۷۷

دلایل تکوینی بودن اراده ۱۷۷

ج) تقریب استدلال به آیه بر امامت علی علیه السلام ۱۷۹

آیه انذار

شان نزول یا داستان «يوم الدار» ۱۸۵

بحث روایی ۱۸۷

الف) روایات اهل سنت ۱۸۷

۱۸۹	رابطه تعصب و کتمان حق
۱۹۱	ب) روایات امامیه
۱۹۲	نتیجه روایات
۱۹۳	اسلام نوجوان
۱۹۴	مناظره مأمون و اسحاق

آیه وزارت

۲۰۱	معنای مفردات آیه
۲۰۱	خواسته های حضرت موسی علیه السلام
۲۰۳	بحث روایی
۲۰۳	الف) روایات اهل سنت
۲۰۵	ب) روایات امامیه
۲۰۶	بیان آیه در خلافت علی علیه السلام
۲۰۶	احتمالات در مقصود از «امر»
۲۰۹	تحقیقی پیرامون حدیث منزلت
۲۰۹	اسناد حدیث
۲۱۱	موارد حدیث منزلت
۲۱۳	استدلال به «حدیث منزلت»
۲۱۴	مناقشات پیرامون حدیث منزلت و پاسخ آن

آیه علم الکتاب

۲۱۹	بهانه جویی کفار
۲۲۱	ضمیمه برهان به برهان

۲۲۲		اقسام شهادت
۲۲۲		شهادت خداوند
۲۲۳		مراد از «مَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ»
۲۲۹		ویژگیهای «مَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ»
۲۳۰		بحث روایی:
۲۳۰		الف) روایات اهل سنت
۲۳۲		ب) روایات امامیه
۲۳۳		دلالت آیه بر خلافت علی علیه السلام

آیه مسئولون

۲۴۰		بررسی اقوال
۲۴۰		بحث روایی
۲۴۰		الف) روایات اهل سنت
۲۴۱		تعصباتی بی جا؟
۲۴۳		ب) روایات امامیه
۲۴۵		مقصود از ولایت
۲۴۷		بیان صاحب مصباح الهدایة
۲۵۱		فهرست آیات ولایت
۲۶۳		فهرست منابع و مآخذ

الحمد لله رب العالمين
وصلی الله علی سیدنا ونبینا محمد وآله الطاهرين

مقدمه

آغاز بحث امامت

پس از رحلت پیامبر اکرم ﷺ در میان اصحاب بر سر جانشینی آن حضرت، گفت و گو در گرفت. این مسأله به گونه‌ای پیش رفت که موجب تقسیم مسلمین به دو گروه مستقل گردید.

گروهی معتقد شدند که پیامبر ﷺ جانشینی برای خود تعیین نکرده و این امر را بر عهده امت گذاشته است تا آنان از میان خود رهبری برگزینند، طرفداران این نظریه «اهل سنت» نامیده شدند.

و گروهی دیگر می‌گفتند: پیامبر اکرم ﷺ هنگامی که مأمور شد دعوت خود را آشکار سازد، مسأله جانشینی خویش را نیز مطرح ساخت و علی ﷺ را برای این امر معرفی کرد و در مواضع متعدد، این مسأله را با امت اسلام در میان گذاشت تا روز غدیر که از سوی خدا مأمور شد آن حضرت را به‌طور رسمی به‌عنوان جانشین خویش نصب کند. طرفداران این باور «شیعه» نامیده شدند.

اختلاف این دو گروه به چگونگی امر خلافت و امامت پس از پیامبر باز می‌گردد. این حقیقت با توضیح زیر بیشتر روشن می‌گردد.

جایگاه امامت در مکتب اهل سنت

براساس این مکتب، امامت از فروع دین است^(۱) و انتخاب امام برای اجرای احکام الهی ضروری است؛ زیرا اجرای احکام و جهاد در راه خدا بدون امام امکان پذیر نیست.

در این مکتب امامت یک مقام عرفی و اجتماعی است نه یک منصب الهی، از این رو شرائطی که برای امام در نظر می‌گیرند درحد شرائط یک مقام معمولی است. آنان قداستی که برای پیامبر اکرم ﷺ قائلند برای جانشین او قائل نیستند. «باقلائی» از عالمان بنام اهل سنت برای «امام» شرائط زیر را بر می‌شمارد:

۱. از قریش باشد.

۲. به اندازه یک قاضی آگاهی داشته باشد.

۳. نسبت به تاکتیکهای جنگی و اداره سپاه و حفظ مرز و صیانت مرکز اسلام و انتقام از ستمگر آشنایی داشته باشد.

وی در ادامه می‌گوید:

امام هرگز با غضب اموال، زدن چهره‌ها، کشتن نفوس محترم، تضییع حقوق و عدم اجرای حدود، از مقام و موقعیت خود برکنار نمی‌شود؛ بلکه بر امت است که او را نصیحت کند و بترساند و در مورد گناه از او فرمان نبرد.^(۲)

تفتازانی نیز می‌گوید:

هرگاه امامی بمیرد و امام دیگری مقام خلافت را از طریق قهر و غلبه به دست آورد، او خلیفه اسلام خواهد بود، حتی اگر فاسق یا جاهل به احکام

۱. شرح المواقف، ۳۴۴/۸، شرح المقاصد، ۲۳۲/۵.

۲. التمهید، ص ۱۸، به نقل از منشور جاوید، ۲۵۷/۵.

باشد. اما اگر به کار نامشروع فرمان داد، اطاعت از او لازم نیست خواه عادل باشد یا فاسق. (۱)

و برخی که بینش صحیح‌تری داشته‌اند می‌گویند: «امام باید عادل باشد تا ستم نکند.» (۲)

آنان برای امام نه عصمت را شرط می‌دانند و نه علم به تمام مسائل دین را با قطع نظر از تفاوت‌هایی که در سخنان نویسندگان این مکتب وجود دارد، از مجموع سخنان آنان استفاده می‌شود که امام فردی است که علم، آگاهی، عدالت و پیراستگی او در سطح خود امت است و یک فرد برخاسته از جانب خدا نیست. چه بسا ممکن است که در میان امت فرد آگاه‌تر و پاک‌تر از او نیز باشد، ولی هرگاه کسی از ناحیه مردم به عنوان امام انتخاب شد اطاعت از او به جز در موارد خلاف و گناه واجب است.

بدین جهت در این مکتب برای انتخاب امام راه‌های متعددی را معتبر می‌دانند که هر یک محقق شد آن را کافی می‌دانند. از جمله:

۱. انتخاب امام از راه اجماع امت و یا مراجعه به افکار عمومی؛

۲. اتفاق اهل حل و عقد از مسلمانان، بر امامت یک فرد؛

۳. بیعت چند نفر از اهل حل و عقد با فردی از افراد امت؛

۴. با نص پیامبر اسلام ﷺ؛

۵. با نص امام پیشین؛

۶. قهر و غلبه و یا پیروزی نظامی. (۳)

۱. شرح المقاصد، ۲۳۳/۵. ۲. شرح المواقب، ۳۵۰/۸.

۳. شرح المواقب، ۳۵۱/۸، و شرح المقاصد، ۲۳۳/۵.

جایگاه امامت در مکتب امامیه

در این مکتب امامت جزو اصول دین است و در ردیف توحید، نبوت و معاد قرار دارد. منصب امامت امتداد رسالت پیامبر ﷺ است و امام به تمام وظایفی که برعهده پیامبر ﷺ بود، قیام می‌کند و آنها را انجام می‌دهد.^(۱)

اگر چه با در گذشت پیامبر اسلام ﷺ باب نبوت و نزول وحی بسته می‌شود؛ اما این به آن معنا نیست که امت اسلامی، از بیان اصول و عقاید، تشریح فروع و احکام، حکومت و فرمانروایی الهی، نشر و گسترش آیین دین بی‌نیاز باشند؛ بلکه پیوسته نیاز آنان به فردی که این وظایف را انجام دهد باقی است، امام پس از در گذشت پیامبر ﷺ، آن را بر عهده می‌گیرد و قیام به چنین وظایفی، بدون علم وسیع و عصمت امکان پذیر نیست. «شناخت» چنین فردی از میان امت در توان مردم نیست و جز در پرتو وحی نمی‌توان او را شناخت.

از این رو شیعه، مقام امامت را یک منصب الهی می‌داند و براین باور است که امام باید از سوی خدا تعیین و نصب گردد، در مکتب شیعه، فلسفه بعثت پیامبران، با فلسفه نصب و تعیین امام از طرف خدا یکی است و علم و عصمت از شرائط اساسی هر دو مقام است.

هر یک از طرفداران این دو مکتب پس از رحلت رسول اکرم ﷺ بحثها و مناظرات فراوانی را برای اثبات مدعای خویش داشته‌اند و کتابهای فراوانی نگاشته‌اند. به همین دلیل این بخش از عقائد اسلامی (امامت) بیش از دیگر مباحث اعتقادی رشد کرده و تقریباً تمام زوایای آن مورد بحث قرار گرفته است هر چند در این میان برخی بحثهای غیر منطقی، تعصب‌آمیز و تفرقه‌انگیز نیز به چشم می‌خورد.

نگارنده در صدد است از طریق بررسی برخی از آیات و روایات اسلامی که در کتب شیعه و اهل سنت نقل شده اثبات کند که نصب امام از طریق نص محقق شده و با وجود نص صریح بر امامت نوبت به راههای دیگر نمی‌رسد.

این نوشتار دارای ویژگی‌های زیر است:

۱. تلاشی بر این است تا اقوال و آرای مفسران که در ذیل آیه‌ها نقل می‌شود جمع‌آوری و حتی المقدور نقد و بررسی شده و قول صحیح با ذکر دلیل مشخص گردد.

۲. در بیشتر موارد پس از نقل روایات به ذکر نتیجه اکتفا شده و به‌جز در مواردی خاص از تحلیل و توضیح خودداری، و قضاوت امر، به وجدان خواننده واگذار شده است.

۳. سعی شده از اطناب و ایجاز ناروا در ذکر مطالب پرهیز شود.

۴. به منابع ذکر شده مستقیماً مراجعه گردیده و مطالب بدون واسطه نقل شده است (مگر در مواردی که کتب مورد نظر در دسترس نبوده و در پاورقی مشخص شده است).

۵. سعی شده بیشتر از کتب و منابع اهل سنت (که در ادعا منکر وجود نص بر نصب امام هستند ولی در مقام عمل کتابهایشان مملوّ از نصوص می‌باشد) استفاده شود و به همین جهت روایات اهل سنت پیش از روایات شیعه نقل شده تا نص بر خلافت علی علیه السلام قبل از آنکه با نصوص موجود در کتب شیعه اثبات گردد با بهره‌گیری از متون و منابع آنان به اثبات رسد.

لازم به ذکر است، آیاتی که از سوی مفسران و متکلمان در اثبات خلافت بلافصل علی علیه السلام و یا اثبات فضائل آن حضرت مورد استفاده قرار گرفته بیش از آنست که در یک کتاب مورد بررسی قرار گیرد، از این‌رو این نوشتار، تنها به بررسی سیزده آیه می‌پردازد.

تقدیر و تشکر:

و در پایان ضمن سپاسگزاری به درگاه خداوند، از تمام دوستانی که مرا در گردآوری این مجموعه یاری نمودند، به ویژه جناب حجة الاسلام والمسلمین سید مهدی احمدی و نیز از جناب آقای محمد نصیری تقدیر و تشکر فراوان دارم.

بدیهی است که مصنوع بشر خالی از نقص نیست. پیشنهادهای علمی شما می تواند در رفع نواقص احتمالی این نوشتار کمک شایسته ای باشد.

ف.م. حوزه علمیه

رضا کهنساری

تابستان ۱۳۷۸